

A társadalmi felzárkózás párhuzamai a periférián – Appalachia és Magyarország

Két periférikus régió társadalmi-gazdasági fejlődése és felzárkózási kísérletei

- a régiók történelmi fejlődése,
- a politikai-gazdasági rendszerváltások hatásai,
- a centrum-periféria viszonyok kialakulása és
- a területi elszigeteltség problémái.

Kárász Kata – vezető tanácsadó, Diversitas Központ, MATE PhD hallgató

Farkas László – ösztöndíjas, Miskolci Egyetem

2025. március 26., MATE, Gödöllői Campus

Appalachia történelmi fejlődése

Kiterjedt régió

13 amerikai állam, 420 megye, 25 millió lakos

Monokultúras gazdasági struktúra

Intenzív szén- és fakitermelés, nehézipari fejlesztések

Válságidőszakok

1930-as évek gazdasági világválsága (25-30%-os munkanélküliség), 1980-2000 között a bányák és nehézipari üzemek bezárása

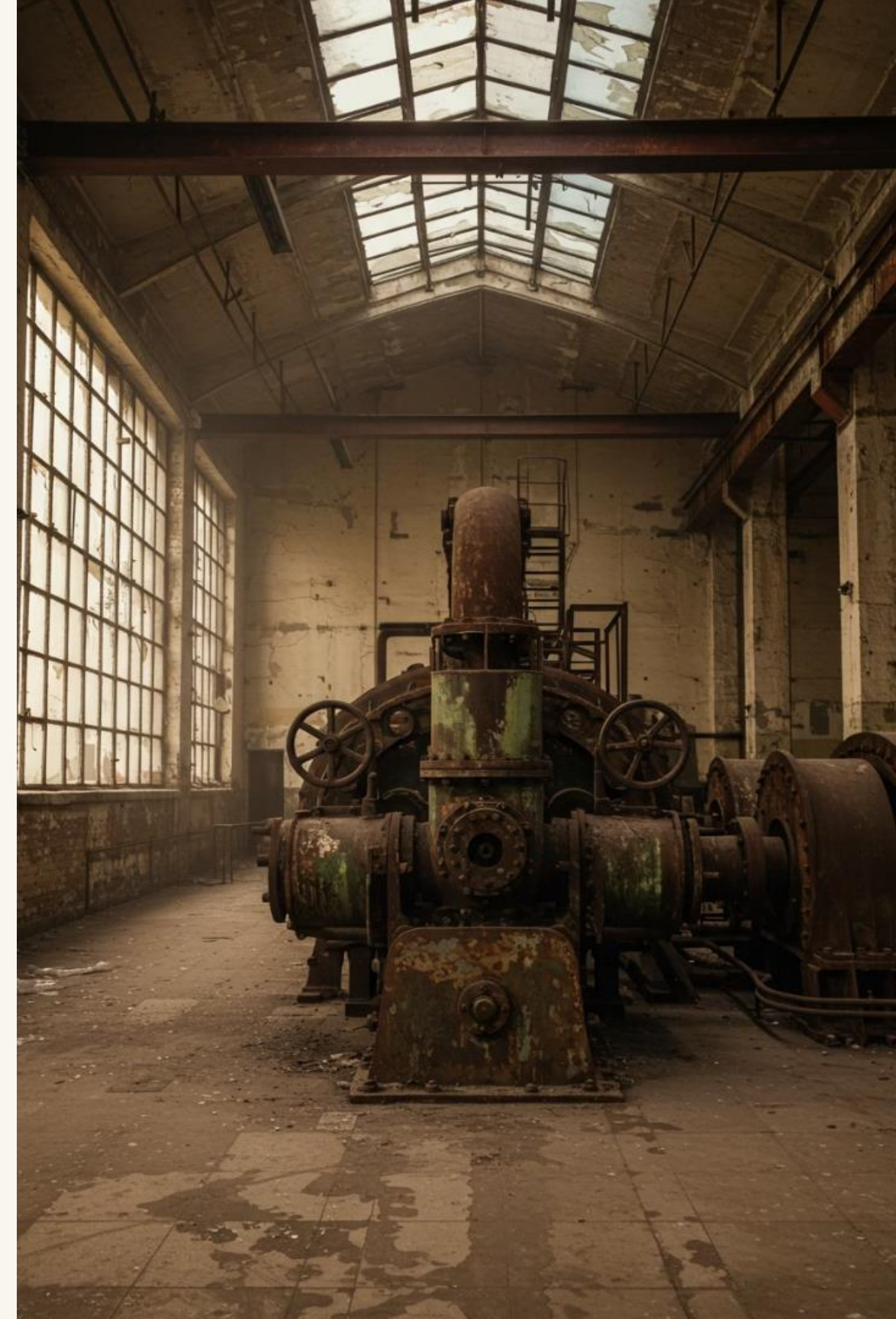
Állami beavatkozások

Johnson elnök 1960-as években indított "War on Poverty" programja Appalachiára
Appalachiára fókuszált

1965: Appalachian Regional Commission (ARC)

Magyarország hátrányos helyzetű térségeinek térségeinek története

Politikai-gazdasági rendszerváltások rendszerváltások hatásai Appalachiában

Neoliberális fordulat

1980-as évek: neoliberális gazdaságpolitika csökkentette az állami beavatkozást, ami bányák és gyárak bezárásához vezetett. A szakszervezetek befolyása csökkent (tagságuk 25%-ról 10% alá esett vissza).

Gazdasági válságok

A 2008-as válság 5-8%-os GDP visszaesést és 12-15%-os munkanélküliséget eredményezett a régióban.

A Trump-adminisztráció (2017-2021) "Coal" "Coal revival" ígérete ellenére folytatódtak folytatódtak a bányabezárások.

Opioid-válság

Az opioid-válság különösen súlyosan érintette a régiót, ahol a túladagolási ráta 2-3-szorosa az országos átlagnak, ami a gazdasági kilátástalanság és a társadalmi problémák összefonódását jelzi.

Politikai-gazdasági rendszerváltások hatásai Magyarországon

Rendszerváltás sokkhatása (1989-90)

A GDP 20%-os visszaesése, a munkanélküliség 3%-ról 13%-ra növekedése. Az állami vállalatok privatizációja tömeges elbocsátásokhoz vezetett, különösen a nehézipari központokban.

EU-csatlakozás kettős hatása (2004)

A fejlesztési források elérhetővé válása mellett a versenynyomás is fokozódott. A 2007-2013 és 2014-2020 közötti EU költségvetési ciklusokban Magyarország ~25-30 milliárd EUR fejlesztési forráshoz jutott.

3

2008-as válság

6.5%-os GDP-visszaesés, amely különösen súlyosan érintette a periférikus térségeket, ahol a térségeket, ahol a munkanélküliség egyes járásokban 20% fölé emelkedett.

Közmunkaprogram bővítése (2011-től)

A program egyes hátrányos helyzetű járásokban a foglalkoztatottak 20-30%-át is érinti, ami érinti, ami átmenetileg csökkentette a munkanélküliséget.

Centrum-periféria viszonyok Appalachiában

Történelmi egyenlőtlenségek

Keleti parti nagyvárosok vs. Appalachia
Appalachia hegyvidéke közötti történelmi
történelmi centrum-periféria viszony

Jövedelmi szakadék

Appalachia átlagjövedelme az országos
országos átlag 80%-a (2020), a régió
megyéinek 25%-a "gazdaságilag
szorongatott" besorolású

Erőforrás-kitermelés koloniális koloniális modellje

A helyi értékteremtés hiánya, a
nyersanyagok feldolgozása a régión kívül
kívül történik

Külső gazdasági döntéshozatal döntéshozatal

A gazdasági döntések Pittsburgh, New York
New York és más nagyvárosokban
születnek

Centrum-periféria viszonyok Magyarországon

Területi elszigeteltség Appalachiában

20%

Közlekedési elszigeteltség

A régió településeinek ötöde több mint 20 percre található a legközelebbi főútvonaltól

70%

Internetlefedettség

Szélessávú internet-lefedettség átlagosan 65-75% (vs. országos 85-90%)

30%

Infrastrukturális problémák

Nyugat-Virginiában a települési vízvezeték rendszerek 30%-a nem megfelelő minőségű

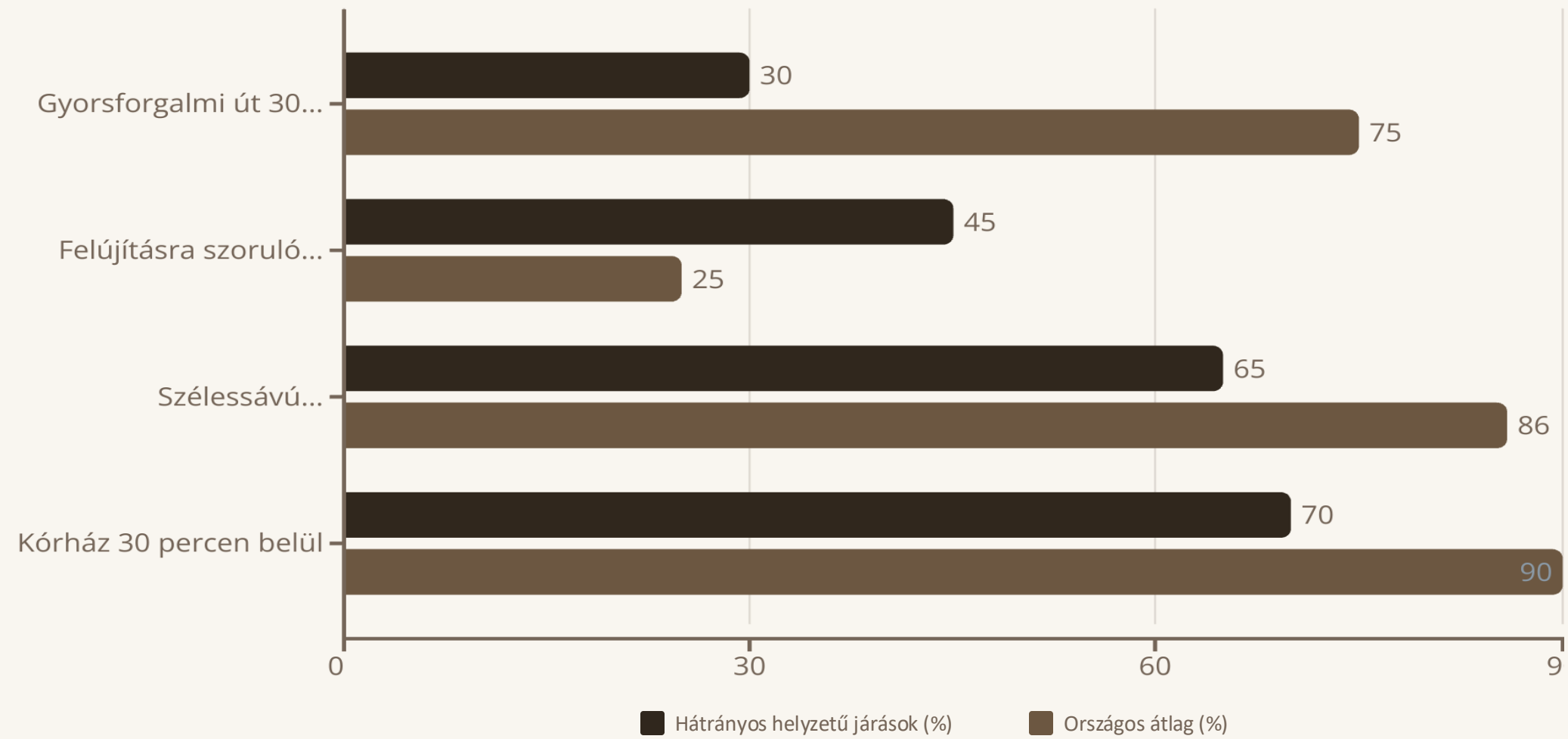
65%

Egészségügyi ellátás hiánya

Az Appalachiai megyék 65%-ában orvoshiány tapasztalható

Területi elszigeteltség Magyarországon

A hátrányos helyzetű járásokban a közlekedési infrastruktúra jelentősen elmarad az országos átlagtól.
A vasúti szárnyvonalak bezárása (1980-2010 között ~1000 km) tovább súlyosbította a közlekedési elszigeteltséget.
A digitális szakadék és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés problémái is jelentősek.

Összehasonlítás és tanulságok

Közös kihívások

- Monokultúras gazdasági szerkezet hosszú távú negatív hatásai hatásai
- Rendszerváltások és gazdasági sokkok súlyos következményei
- Centrum-periféria viszonyok erősödése a globalizáció korában korában
- Infrastrukturális elmaradottság és területi elszigeteltség

Tanulságok a felzárkóztatásban

- Hosszú távú, következetes fejlesztéspolitika szükségessége
- Helyi erőforrásokra és közösségekre építő fejlesztések fontossága fontossága
- Infrastrukturális és humán tőke párhuzamos fejlesztése
- Gazdasági diverzifikáció támogatása a monokultúrák helyett

Mind Appalachia, mind Magyarország hátrányos helyzetű térségei esetében látható, hogy a periférikus helyzet leküzdése komplex, több évtizedes folyamat. A sikeres felzárkóztatási programok kulcsa a helyi sajátosságokra építő, integrált megközelítés és a hosszú távú elköteleződés.

A knoxville-i városrehabilitáció

1

1950-1970-es évek

Szövetségi finanszírozású programok a "Great Society" és városi modernizációs törekvések ideológiai háttérével

2

Afroamerikai negyedek bontása

"The Bottom", Mountain View és más területek; 2,500-3,000 család kényszerű áttelepítése

3

Nagyszabású átalakítások

500+ épület lebontása csak a Mountain View projektben; helyükön középületek, utak, középületek, utak, egyetembővítés (Tennessee Egyetem)

4

Minimális közösségi bevonás

Kényszerű kisajátítások, gyakran alacsony kompenzációs értékkel; elégtelen lakhatási elégtelen lakhatási alternatívák biztosítása

A knoxville-i városrehabilitáció következményei

Közösségi széttöredezés

Az afroamerikai közösségek évtizedek alatt kialakult társadalmi hálózatai megszakadtak, a kényszerű kényszerű költözések miatt a családok szétszóródtak a város különböző részeibe.

Gazdasági veszteségek

Fekete tulajdonú vállalkozások tömegesen szűntek meg, mivel elvesztették helyi ügyfélkörüket és a közösségi támogatást, ami gazdasági hanyatláshoz vezetett.

Szegregáció erősödése

Ahelyett, hogy megszűnt volna, a faji szegregáció új formákban jelent meg más városrészekben, gyakran városrészekben, gyakran rosszabb lakhatási körülményekkel.

Kulturális örökség elvesztése

A közösség történelmi épületei, találkozóhelyei és kulturális terei eltűntek, ami a kollektív identitás és identitás és emlékezet gyengüléséhez vezetett.

Magyarországi roma telepfelszámolások időszakai

1960-1980-as évek

Szocialista telepfelszámolási program, 1964-1984 között kb. 2,100 cigánytelep cigánytelep felszámolása, mintegy 30,000 érintett családdal. CS-lakások lakások (csökkentett értékű lakások) építése a telepek helyett.

1990-es évek utáni programok

A rendszerváltás után új megközelítések, köztük a 2005-2010 közötti Roma Roma Integráció Évtizede program, amely nemzetközi együttműködésben együttműködésben valósult meg.

2014-től napjainkig

EFOP és egyéb EU-s forrásokból finanszírozott telepfelszámolási programok, programok, amelyek már komplex megközelítést alkalmaznak, szoft elemekkel elemekkel kiegészítve.

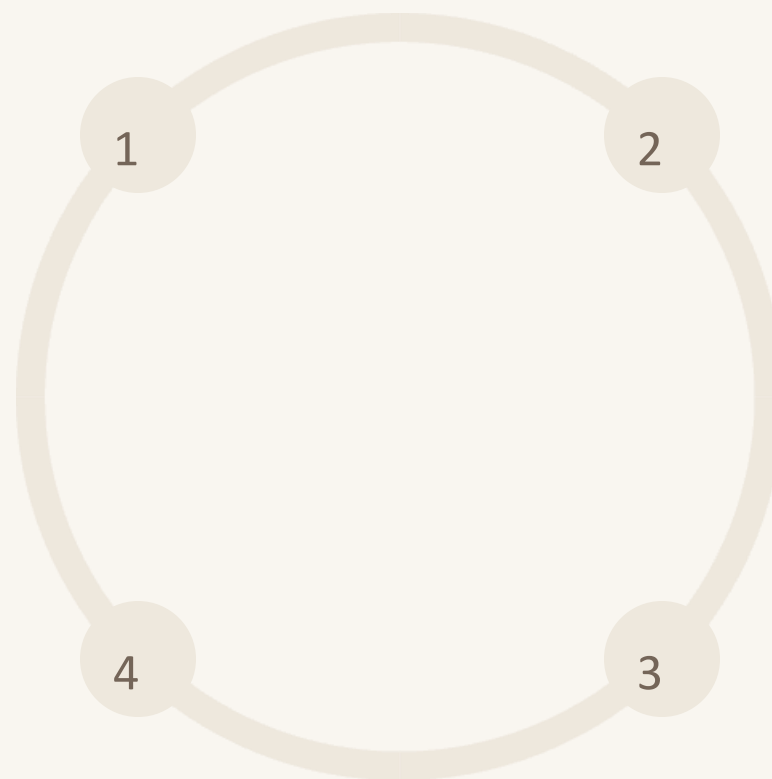
Magyarországi telepfelszámolások végrehajtása és következményei

Végrehajtási módok

Szocialista időszakban erőteljes állami beavatkozás, 2000-es évektől formálisan több több közösségi bevonás. Lakhatási alternatívák: alternatívák: CS-lakások, később szociális bérlakások, néhol lakásvásárlási támogatás.

Strukturális problémák

Az ingatlanpiaci és intézményi diszkrimináció diszkrimináció fennmaradása miatt a telepfelszámolás önmagában nem vezetett valódi valódi integrációhoz.

Területi átrendeződés

Sok esetben a szegregáció nem szűnt meg, csak áthelyeződött. Városszéli telepekről városon belüli szegregátumok kialakulása volt jellemző.

Közösségi hatások

Roma közösségek belső kapcsolatrendszerének kapcsolatrendszerének gyengülése, a kölcsönös kölcsönös segítségnyújtás hálózatainak felbomlása, ami növelte a családok kiszolgáltatottságát.

Hasonlóságok

Kisebbségi közösségek érintettsége

Mindkét esetben aránytalanul nagy mértékben érintettek a társadalmilag marginalizált kisebbségi csoportok: Knoxville-ban az afroamerikaiak, Magyarországon a roma közösségek.

Felülről vezérelt programok

Állami/központi finanszírozású, bürokratikus logikát követő beavatkozások, amelyekben a helyi közösségek szempontjai háttérbe háttérbe szorultak.

Közösségi bevonás hiánya

A döntéshozatalból kimaradtak az érintett közösségek, ami növelte a bizalmatlanságot és csökkentette a programok hatékonyságát.

Új szegregációs minták

A fizikai beavatkozások ellenére mindkét esetben új típusú szegregációs minták alakultak ki, és a társadalmi kirekesztés más más formákban folytatódott.

Különbségek

Motivációs különbségek

Knoxville-ban erősebb volt a városfejlesztési és gazdasági motiváció, motiváció, míg Magyarországon hangsúlyosabb volt a szociálpolitikai szociálpolitikai elem a beavatkozások indoklásában.

Az amerikai példában a városközpont modernizálása és az egyetem bővítése volt a fő cél, míg Magyarországon a lakhatási körülmények javítása állt a középpontban.

Időbeli és politikai kontextus

A magyar telepfelszámolások több szakaszban, különböző politikai rendszerekben zajlottak: a szocializmustól a demokratikus átmenetig és az EU-csatlakozás utáni időszakig.

A 2000-es évek magyar programjai már tartalmaztak integrációs és integrációs és közösségfejlesztési elemeket is, míg a knoxville-i knoxville-i beavatkozások ilyen komponenseket nem foglaltak foglaltak magukban.

Tanulságok

A pusztán fizikai beavatkozások nem oldják meg a társadalmi kirekesztést. A közösségi részvétel és tervezés hiánya hosszú távú problémákhoz vezet. A kisebbségi közösségek lakhatási kérdései nem kezelhetők kizárólag műszaki vagy városrendezési kérdésként.

Gazdasági szerkezet összehasonlítása

Appalachia

- Nyersanyag-kitermelő ágazatok dominanciája
- Szénbányászat: 15% (vs. nemzeti 0,5%)
- Feldolgozóipar: 12% (alacsony hozzáadott érték)
- Szolgáltatások: 70% (vs. nemzeti 80%)
- Mezőgazdaság: 2% (terepviszonyok miatt)

Magyar hátrányos helyzetű térségek

- Mezőgazdaság: 8-12% (vs. országos 3,3%)
- Ipar: 25-30% (alacsony technológiai szint)
- Szolgáltatások: 55-60% (vs. országos 65%)
- Közszféra: 25-30% (vs. országos 17%)
- Közmunka: helyenként 40-50%-os arány

Népességváltozás és demográfiai trendek

1

Appalachia

Népességváltozás (2010-2020): -0,8% (vs. országos +7,4%)

Központi területeken: 5-7%-os csökkenés

Fiatalok elvándorlása: évi 1-1,5%

2

Magyar hátrányos helyzetű térségek

Népességcsökkenés (2011-2021): 8-12% (vs. országos 3-4%)

Fiatalok elvándorlása: évi 1,5-2%

Belső vándorlási egyenleg: évi -5-8‰

3

Elöregedés - Appalachia

Időskori függőségi ráta: 33% (vs. országos 28%)

65 év feletti aránya: 19,8% (vs. országos 16,5%)

4

Elöregedés - Magyarország

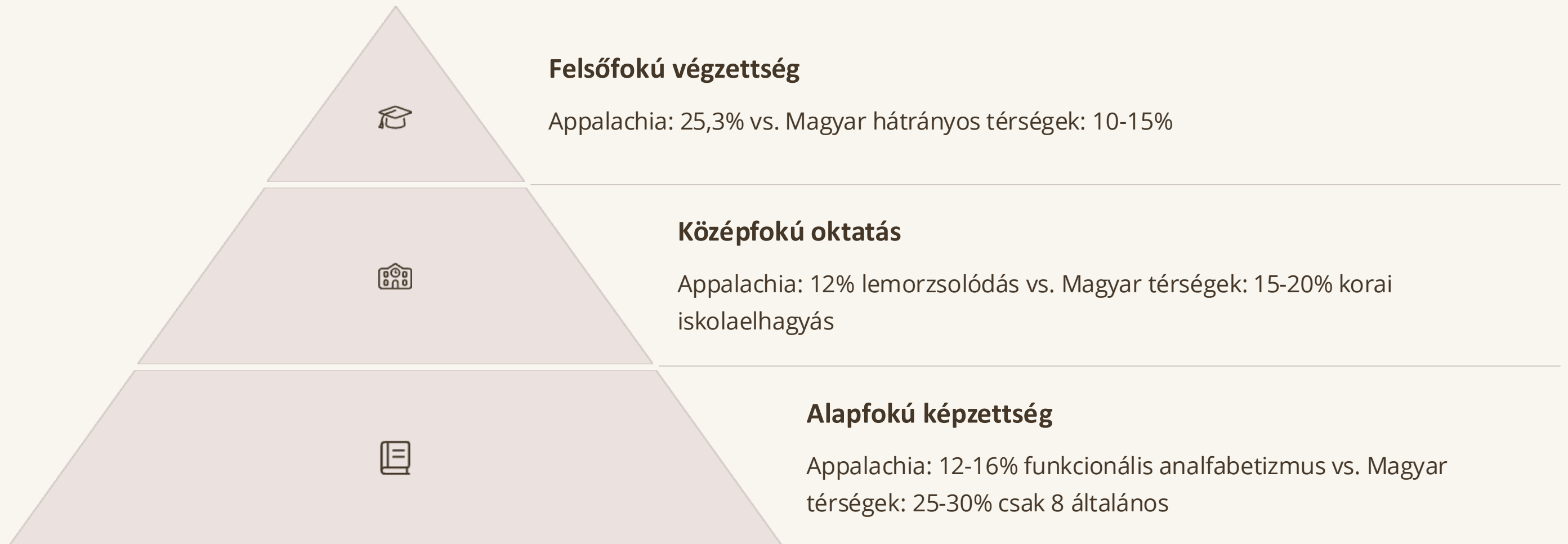
Elöregedési index: 140-170 idős/100 fiatal

65 év feletti aránya: 18-22%

Roma népesség aránya: 15-25% (vs. országos 7-8%)

Képzettségi mutatók és oktatási lehetőségek

Mindkét térségben jelentős az oktatási infrastruktúra hiánya. Appalachiában a felsőoktatási intézmények száma a lakosság arányában csak 65% az országoshoz képest, míg a magyar hátrányos helyzetű térségekben mindössze 4-5 településen található felsőoktatási intézmény. A kompetenciamérési eredmények Magyarországon 15-20%-kal, Appalachiában 8-10%-kal maradnak el az országos átlagtól.

Egészségi állapot és várható élettartam

74,4 év

Várható élettartam - Appalachia

vs. országos 78,7 év

72-73 év

Várható élettartam - Magyar hátrányos térségek

vs. országos 76 év

6,7‰

Csecsemőhalandóság - Appalachia

vs. országos 5,8‰

4,5-5,5‰

Csecsemőhalandóság - Magyar hátrányos térségek

vs. országos 3,5‰

Mindkét térségben jelentősen rosszabbak az egészségügyi mutatók az országos átlagnál. Appalachióban különösen súlyos az opioid-függőség (2,5-3-szorosa az országos átlagnak), míg Magyarországon a keringési rendszeri betegségek miatti halálozás 30-35%-kal magasabb. A krónikus betegségek előfordulása Appalachióban 35%, a magyar hátrányos helyzetű térségekben 35-40%.

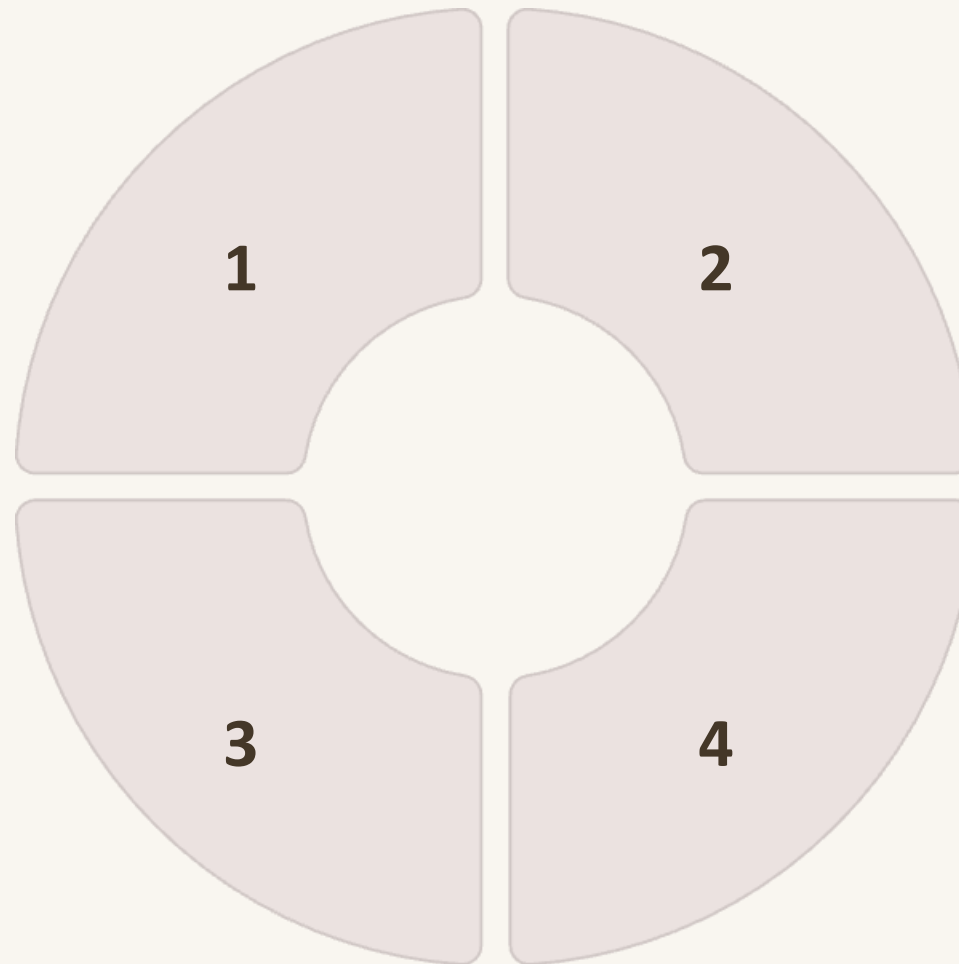
Etnikai összetétel és kisebbségi kérdések

Appalachia etnikai összetétele

- Afroamerikai lakosság: 9,8% (vs. országos 13,4%)
- Őslakos (Native American): 0,7% (vs. országos 1,3%)
- Hispán lakosság: 5,3% (vs. országos 18,5%)

Szegregációs mutatók - Appalachia

- Etnikai-faji szegregáció index: 45-55 (0-100 skálán)
- Vegyes házasságok aránya: 12% (vs. országos 17%)

Magyar hátrányos térségek etnikai összetétele

- Roma népesség: 15-25% (vs. országos 7-8%)
- Szegregált lakóterületen élők: 10-15%
- Egyes településeken 30-40% feletti arány

Szegregációs mutatók - Magyarország

- Települési szegregációs index: 35-45 (0-100 skálán)
- Vegyes házasságok aránya: 8-10% (vs. országos 12-14%)

Oktatási szegregáció és lehetőségek

Appalachia oktatási helyzete

PISA teszteredmények 8-10%-kal az országos átlag alatt maradnak, ami jelzi az oktatás minőségének problémáit. Az oktatási költségvetés diákonként csak az országos átlag 75-80%-át éri el.

Magyar hátrányos térségek oktatási szegregációja

Roma tanulók aránya az általános iskolákban 20-40%, egyes iskolákban 80% feletti, ami erős szegregációra utal. A középiskolába ingázók aránya 60-70% a községekben élő fiatalok között.

Felsőoktatási lehetőségek

Appalachiában 130 felsőoktatási intézmény található, ami a lakosság arányában 65% az országoshoz képest.

Az oktatási szegregáció és a korlátozott továbbtanulási lehetőségek mindkét térségben újratermelik a hátrányokat. A kompetenciamérési eredmények jelentős lemaradást mutatnak, ami a munkaerőpiaci esélyeket is rontja. A hátrányos helyzetű térségekben élő fiatalok számára az oktatási mobilitás gyakran fizikai mobilitást is jelent, ami hozzájárul az elvándorláshoz.

Összehasonlító következtetések

Gazdasági szerkezet

Mindkét térségben alacsonyabb hozzáadott értékű ágazatok dominálnak, de Magyarországon erősebb a mezőgazdaság szerepe és a közszféra túlsúlya.

Demográfiai trendek

Hasonló elvándorlási és előregedési folyamatok, de Magyarországon súlyosabb a népességcsökkenés és magasabb a roma népesség aránya.

Oktatás és képzettség

Mindkét térségben alacsonyabb a képzettségi szint, de Magyarországon nagyobb a szakadék az országos átlaghoz képest.

Egészségügyi helyzet

Hasonlóan alacsonyabb várható élettartam, de eltérő egészségügyi kihívások: Appalachiában opioid-válság, Magyarországon keringési betegségek.

Köszönjük a figyelmet!

Kárász Kata

PhD hallgató, MATE, GRDI
vezető tanácsadó, Diversitas Központ

karasz.katalin@phd.uni-mate.hu

karasz.kata@diversitas.co.hu

Farkas László

Miskolci Egyetem

lacifarkas0209@gmail.com